

RECRUITMENT IN THE ROMAN ARMY: TRANSFORMATIONS DURING THE MONARCHY, REPUBLIC, AND PRINCIPATE PERIODS

Ali KEREM*

*Araştırma Görevlisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, alikerem@karatekin.edu.tr, ORCID ID: 0000 0001 6824 7892

Received Date: 03.09.2025 Revised Date: 16.10.2025 Accepted Date: 05.11.2025

Copyright © 2025 Ali KEREM. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

This study aims to analyze the developmental stages of recruitment processes in the Roman army during the Kingdom, Republic, and Principate periods, examining their social, economic, and political dimensions. Rome's transformation from a relatively small city-state to a vast empire is closely linked to changes in the army's source of manpower, organizational structure, and loyalty relationships. In this context, the recruitment process should not be considered merely as a means of obtaining soldiers. Therefore, the process should be regarded as one of the fundamental elements shaping Rome's organizational identity and understanding of legitimacy. The work examines ancient sources alongside modern literature using a comparative-historical method. In addition, archaeological data, epigraphic findings (recruitment inscriptions, veteran diplomas), and modern research are combined to present a multifaceted analysis. The findings show that during the Kingdom period, recruitment was based on a property-based and tribal citizen militia model; during the Republic period, the expanding war geography and economic crises forced the military structure towards institutionalization; and during the Principate period, a centralized and institutional army mechanism was established in line with Augustus' reforms. In conclusion, this research argues that recruitment practices in the Roman army were not merely a simple military organizational process, but also revealed the institutional structure, legitimacy, and social transformation of the Roman state.

Keywords: Roman Army, Conscription, Dilectus, Reforms of Marius, Augustus, Roman Citizenship

ROMA ORDUSUNDA ASKERE ALIM: KRALLIK, CUMHURİYET VE PRINCIPATUS DÖNEMLERİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

ÖZET

Bu çalışma, Roma ordusunda Krallık, Cumhuriyet ve Principatus dönemlerinde askere alım süreçlerinin gelişim aşamalarını toplumsal, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla ele alarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Roma'nın görece küçük bir şehir-devletinden devasa bir imparatorluğa dönüşümü, doğrudan ordunun asker gücü kaynağı, örgütlenme yapısı ve sadakat ilişkilerindeki değişimlerle yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda askere alım süreci, sadece asker temin etme aracı olarak düşünülmemelidir. Dolayısıyla süreç Roma'nın örgütsel kimliğini ve meşruiyet anlayışını biçimlendiren temel unsurlar arasında sayılmalıdır. Eserde antik dönem kaynakları, modern literatürle birlikte karşılaştırmalı-tarihsel bir yöntemle ele alınmıştır. Bunun yanı sıra arkeolojik veriler, epigrafik bulgular (askere alım yazıtları, veteran diplomaları) ve modern araştırmalarla birlikte çok yönlü bir analiz ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bulgular, Krallık zamanında askere alımın mülkiyet temelli ve kabile esaslı yurttaş milis modelini esas aldığını; Cumhuriyet döneminde büyüyen savaş coğrafyası ve iktisadi krizlerin askerî yapıyı kurumsallaştırmaya doğru zorladığını, Principatus döneminde ise Augustus'un reformları doğrultusunda merkezî ve kurumsal bir ordu mekanizmasının oluşturulduğunu göstermektedir. Sonuç olarak bu araştırma, Roma ordusundaki askere alım uygulamalarının yalnızca basit bir askerî organizasyon sürecinden ibaret olmadığını, aynı zamanda Roma devletinin kurumsal yapısını, meşruiyet anlayışını ve toplumsal dönüşümünü ortaya koyduğunu öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Roma Ordusu, Askere Alım, Dilectus, Marius Reformları, Augustus, Roma Yurttaşlığı

1. GİRİŞ

Dünya tarihinin en uzun süre boyunca varlık gösteren, en etkili askerî kurumlarından biri olarak Roma ordusu sadece savaş meydanlarındaki başarılarıyla değil, Roma devletinin siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişimi üzerinde oynadığı rolle de ön plana çıkmaktadır. Roma'nın devletleşme süreci, erken dönemden itibaren toplumsal örgütlenmenin askerileşmesi ile paralel bir çizgi izlemektedir. Bu nedenle Roma ordusunun yapısal özellikleri ele alındığında yurttaşlık, aidiyet, sınıfsal ilişkiler ve siyasi otorite gibi temel kavramların anlaşılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Krallık döneminde ortaya çıkan kabile temelli askerî yapı, Roma'nın erken dönemde şehir-devlet düzeyinde örgütlenmiş olan topluluk kimliğini gösterir. Servius Tullius'a atfedilen servet esaslı sınıflandırma, askerî yükümlülüğü ekonomik güçle ilişkilendirerek, ordudaki hizmeti siyasal süreçlere katılımın önkoşullarından biri hâline getirmiştir. Böylece askere alım sistemi, toplumsal hiyerarşi ile siyasal temsil arasında kurulan bağla birlikte kurumsal olarak birbirini destekleyici işleve bürünmüştür.

Cumhuriyet dönemine kadar Roma'nın İtalya ve Akdeniz genelinde genişleme çabaları, ordunun daha karmaşık, uzun süreli ve profesyonel bir yapıya doğru evrilmesine yol açmıştır. Özellikle M.Ö. 3. ve 2. yüzyıllarda yürütülen yoğun savaşlar, küçük toprak sahibi köylü sınıfı üzerinde ağır ekonomik baskılar yaratmış, askere alım sisteminin sürdürülebilirliğini tehdit eder noktaya gelmiştir. Bu krize verilen bir cevap olarak Marius reformları, askerliğin profesyonel meslek hâline gelmesini ve yoksul kitlelerin orduya yazılmasını kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda askerî sadakatin yönü, merkezi siyasi teşekkülden karizmatik liderlere doğru kaymıştır. Bu durum, Cumhuriyet'in son yüzyılındaki iç savaşlar dikkate alındığında daha bariz şekilde anlaşılmaktadır.

Principatus döneminde ise Augustus'un gerçekleştirdiği reformlar, orduyu ve askere alım süreçlerini yeniden merkezi otoriteye tabii kılarak ordunun hem siyasal hem de ideolojik işlevinin yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Lejyonların daimi garnizonlara yerleştirilmesi, aerarium militare adında özel askerî hazinenin kurulması ve auxilia birliklerine hizmetleri karşılığında Roma yurttaşlığının verilmesi, ordunun salt bir savaş aygıtından ibaret görülmediğini, aynı zamanda imparatorluk kimliğinin ve meşruiyetinin taşıyıcısı olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Mevcut literatürde Roma askerî tarihi üzerine geniş bir birikim bulunmakla birlikte, askere alım mekanizmasını Krallık, Cumhuriyet ve Principatus dönemleriyle birlikte geniş bir perspektif içerisinde ele alan, bu süreçleri kurumsal dönüşüm bağlamında değerlendiren çalışmalar görece sınırlı kalmaktadır. Bu çalışma, mevcut literatüre katkı sağlamayı hedefleyerek anılan üç dönemin askere alım sistemini yalnızca teknik askerî uygulamalar üzerinden değil, aynı zamanda Roma toplumunun sosyal yapısını, sınıfsal düzenini, yurttaşlık anlayışını ve siyasal otorite ilişkilerini birlikte değerlendirerek bütüncül bir çerçeve içerisinde sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın temel savı, Roma ordusundaki örgütsel ve yapısal dönüşümlerin, Roma devletinin kurumsal evrimiyle yalnızca paralel bir gelişim çizgisi izlemediği; çoğu zaman bu kurumsal dönüşümü belirleyen ve yönlendiren asli dinamiklerden biri olduğu iddiasıdır. Başka bir deyişle, askerî sistemde meydana gelen değişiklikler, Roma devletinin yönetim anlayışını, toplumsal düzenini ve siyasi işleyiş biçimini doğrudan şekillendirmiştir. Bu nedenle ordu ve askere alım pratikleri, sadece asker temini sağlayan teknik bir aşama olarak görülmemelidir. Tersine, Roma toplumunun sınıfsal yapısının yeniden üretilmesinde, yurttaşlık algısının dönüşümünde ve siyasal meşruiyetin inşa edilmesinde merkezi bir rol üstlenen kurumsal bir mekanizma olarak değerlendirilmelidir.

Bu makale, önce Roma ordusunun tarihsel arka planını ana hatlarıyla ortaya koymakta ardından Krallık, Cumhuriyet ve Principatus dönemlerinde askere alım mekanizmalarını müstakil başlıklar içerisinde olabildiğince ayrıntılı şekilde incelemektedir. Nihai olarak bu yapısal dönüşümlerin Roma devletinin kurumsal karakteri ve siyasi istikrarı üzerindeki etkilerini analiz ederek tartışmaktadır.

2. KABRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Krallık Döneminde Askere Alım

2.1.1. Kabile Düzeni ve Milis Karakteri

Bu dönemde ordu, modern anlamda sürekli ve profesyonel bir kuvvet olmayıp; aksine ihtiyaç anlarında seferber edilen bir milis gücü görünümündedir. Askere alınma, bir kimsenin Roma topluluğuna mensubiyetiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bahse konu mensubiyet, hali hazırda gelişkin bir “yurttaşlık” (civitas) statüsü üzerinden değil, kabilevi ve ailevi bağlar üzerinden tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Krallık dönemi ordusu, kabile düzeninin (tribus, curia, gens) siyasi düzlemde somutlaştığı, askerî yükümlülüğün bu yapı üzerinden biçimlendirdiği bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Atlan, 2018). Gens, curia ve tribus Roma toplumunun erken evresinde sosyal ve siyasi dokuyu oluşturan başlıca birimlerdir. Aynı atadan geldiklerine inanılan soy toplulukları (gentes), belirli dinsel ritüelleri ve müşterek gelenekleri paylaşan daha büyük aile birliklerini ifade ederken, curialar bu soy topluluklarını bir araya getiren tamamlayıcı unsurlardır. Bu yapıların bir araya gelesi sonucunda ortaya çıkan tribuslar kabile örgütlenmesinin en üst çerçevesini oluşturmaktadır. Krallık döneminde siyasi kararların onaylandığı ve kralın otoritesinin meşrulaştırıldığı comitia curiata gibi meclislerin temeli curia sistemine dayanır. Aynı yapı, askerî seferberlikte de işlev görerek askere alımın, merkezi otoritenin denetiminde kabile birimleri aracılığıyla belli bir hiyerarşi üzerinden yürütülmesini sağlamıştır (Tekin, 2016).

Bu bağlamda askerî yükümlülük, bireysel bir “meslek” ya da serbestçe seçilebilen bir kariyer yolu olmayıp, kabile düzeni içinde doğuştan gelen bir görev ve sorumluluk olarak anlaşılmaktadır. Belli bir yaşa ve mülkiyet düzeyine ulaşan Roma erkeği, mensubu olduğu tribus ve curia aracılığıyla askerî hizmet çağrısına dâhil edilirdi. Bundan dolayı askere alınma, hem siyasi aidiyetin hem de kabilevi dayanışmanın somut bir göstergesi haline gelmektedir. Erken dönem Roma’da “aidiyet” modern ulus-devlet yurttaşlığından farklı olarak soy bağı, dinî ritüel ve yerel topluluk bağları üzerinden tanımlanmaktadır. Sonraki yüzyıllarda Civitas kavramı siyasi - hukukî çerçevenin temelini oluşturacak olsa da Krallık döneminde orduya yazılmanın toplumsal mantığı, daha çok Roma topluluğuna mensup kabilelerin erkek üyeleri” üzerinden şekillenmiştir (Polyb. 6.11, 6.19-21.).

Askere alınmanın örgütleniş biçiminde ordunun milis karakteri, açıkça görülür. Krallık döneminde Roma, sürekli garnizonlarda konuşlu halde tutulan, maaşlı askerî kuvvetlerden oluşan profesyonel bir güç değildir. Sefer sezonu, genellikle belirli mevsimlerde yapılan, tarımsal faaliyetlerin kısmen askıya alındığı dönemler içerisinde yürütülüyordu. Bu nedenle askere çağrılanlar, esasen kendi geçimlik ekonomileriyle uğraşan küçük ve orta ölçekli toprak sahiplerini temsilen “yurttaş-asker” kitlesidir (Connolly, 1998). Sefer zamanı bittiğinde ordu terhis edilir, savaşçılar yeniden tarla ve bağlarına dönerek sıradan/gündelik hayatlarına geri dönerlerdi. Söz konusu yapı sayesinde Roma ordusunu oluşturan unsurlar toplumdan kopuk bir kast hâline gelmemektedir. Bu özelliğiyle askerî yükümlülüğün kendisi Roma kimliğinin kurucu unsurunu temsil etmektedir.

Yurttaş milis mantığının işleyişinde mülkiyet kavramı belirleyici rol oynuyordu. Roma toplumunda toprak mülkiyeti, yalnızca ekonomik gücün değil, aynı zamanda siyasi konumun ve askerî statünün belirleyicisidir. Toprağa yani belli bir varlığa sahip olmak, hem kamusal alan içerisinde bireylere belli bir temsil imkânı kazandırmakta hem de askerî

yükümlülükleri yerine getirme sorumluluğu kazandırmaktadır. Varlık seviyesi arttıkça, kişinin savaşta üstlendiği rol de değişmekteydi: Daha yüksek servet sınıfları, daha ağır teçhizat gerektiren birliklerde ve komuta kademesinde görev alırken, daha düşük servet grupları hafif silahlı ve daha önemsiz birimler içerisinde yer almaktaydı (Veg. Mil. 1.20, 2.15.). Böylece askerî konum ile sosyo-ekonomik hiyerarşi birbirini desteklemektedir.

Bu çerçevede aristokrasiyi temsilen patricii sınıfı, Krallık dönemi Roma ordusunun hem sosyal hem de askerî omurgasını oluşturuyordu. Soylu aileler, bir yandan kralla birlikte karar süreçlerinde etkin olan aristokrat çevreyi meydana getirmekte, öte taraftan ordunun komuta kademesini ve ağır silahlı birliklerini ayakta tutmaktadırlar. Sahibi oldukları topraklar ve ekonomik kaynaklar sayesinde Patrici üyeleri, pahalı zırhları, miğferleri, büyük kalkanları ve kaliteli silahları temin edebilir; atlı birlikler (ilk süvari çekirdeği) ve ağır piyade saflarında yer alabilirlerdi. Bu durum, askerî görev ile toplumsal statü arasındaki bağı güçlendirmektedir. Savaş meydanındaki görünürlük ve sorumluluk, patricii ailelerin siyasal otoritesini pekiştiriyordu. Aynı zamanda bu seçkin zümre, krala en yakın çevreyi oluşturarak her türden kararlarının alınmasında belirleyici bir rol üstleniyorlardı (Lintott, 2008). Sınırlı mülkiyete ve temsil hakkına sahip olan alt tabaka olarak tanımlanabilecek kesimler, milis ordusu içinde daha hafif teçhizatlı birliklerde görev alıyorlardı. Bunlar hafif teçhizatlı unsurlar içerisinde yer almakta, kimi zaman tahkimat işlerinde, kimi zaman lojistik faaliyetlerinde ve düşman topraklarında yürütülen ikincil görevlerde kullanılıyorlardı. Ekonomik gücü sınırlı olanların ağır silahlı piyade sınıfına yükselmesi, silah ve ekipmanın önemli ölçüde bireyin kendi imkânlarıyla temin edildiği bu sistemde, son derece zordu (Cornell, 1995). Dolayısıyla, her şeyden önce Roma toplumundaki sınıfsal ve ekonomik ayrışmalar ordunun savaş düzeni ve askere alım sistemi söz konusu olduğunda daha belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

Askere alımın bir diğer önemli boyutu, kabile düzeninin yanında, clientela ilişkileri üzerinden şekillenmesiydi. Patricii sınıfına mensup büyük aileler, kendilerine bağlı clientes gruplarına sahipti (Brunt, 1988). Himaye altında bulunan kesim, gündelik hayatta kendilerine ekonomik ve hukuki koruma sağladıkları efendilerine karşı sadakat besliyor, savaş zamanı onların çağrılarını uyarak seferlere katılıyorlardı. Dolayısıyla askerî seferberlik yalnızca merkezî otoritenin kabilelere yaptığı basit bir çağrıdan ibaret değildi. Aynı zamanda aristokrat efendilerin himayesindekileri harekete geçirdiği daha karmaşık ve çok katmanlı bir süreci içermekteydi. Böylece askere alım prosedürü, gerek kabilevi çizgileri takip ettiğinden gerekse efendi/bağımlı ilişkilerine göre şekillendiğinden çok yönlü bir mobilizasyon mekanizmasına dönüşüyordu.

Kabile düzeni ile milis karakterinin kesiştiği bir diğer alan, askere alma sürecinin dinî ve törensel boyutudur. Krallık döneminde kral (rex), yalnızca siyasal bir lider değil, aynı zamanda en yüksek dinî otorite olarak kabul edilmekteydi. Sefer kararı alınmadan önce tanrılardan işaret (auspicia) aranması, kurban törenlerinin yapılması, ordunun uğurlanması ve zafer geçidi eşliğinde şükran ritüellerinin yerine getirilmesi, askere alımın dinî bir çerçeveye oturtulduğunu gösterir (Webster, 1985). Bu durum, savaşın ve askerî seferin yalnızca siyasî bir tercih ya da ekonomik çıkar meselesi olmadığını, aynı zamanda kutsal bir görev olarak algılanması gerektiğini gözler önüne serer. Yurttaş milis karakterini temsil eden askerler, sadece devletin değil, aynı zamanda tanrıların da beklentisini yerine getiren bireyler olarak konumlandırılmıştır.

Ayrıca, askere alınma süreci çoğu zaman sayım (census) ve yoklama niteliği taşımaktaydı. Her ne kadar klasik anlamda servet esaslı census düzenlemeleri Krallık döneminin sonlarına, Servius Tullius'a atfedilen reformlara dayandırılrsa da, daha erken safhalarda dahî savaştacak nüfusun periyodik olarak kaydedilmesi ve kabile birimleri

üzerinden takip edilmesi gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Krallık otoritesi, kabile düzeni sayesinde Roma'ya bağlı nüfusu değerlendirme ve ihtiyaç durumunda silah altına çağırma imkânına sahipti (Sekunda, 1995). Askere alım, aynı zamanda toplumsal kontrol ve gözetim aracı olarak işlev gördüğünden, kralın ve aristokratların imtiyazlarını pekiştirmesine yaramaktadır.

Geleneksel anlatılarda kabile esaslı örgütlenmeye servet temelli yeni bir boyutun kazandırılması Servius Tullius ile ilişkilendirir. Söz konusu reformlarla, nüfusun belirli servet sınıfına ayrılarak centuria temelli yeni bir askerî-siyasal yapı üzerinden ele alındığı söylenebilir (Sekunda, 1995). Her ne kadar bu reformların tam olarak hangi tarihte ve kapsamda uygulandığı tartışmalı olsa da, Krallık döneminin askerî örgütlenmesinde kabile düzeni ile mülkiyet esaslı sınıflandırmanın iç içe geçtiği anlaşılmaktadır. Tribus ve curia üzerinden işleyen geleneksel kabile sistemi, centuria esaslı yeni bir düzenle bütünüyle ortadan kaldırılmamıştır. Bununla birlikte muhtelif hale gelen servet kategorileriyle harmanlanmış karmaşık bir yapıya doğru evrilmiştir. Bu durum askere alımın hem soy ve kabile bağlarına hem de ekonomik güce dayalı yürütüldüğüne işaret eder.

Milis karakteri, askerlik hizmetinin süresine ve niteliğine de yansımıştır. Krallık döneminde askeri faaliyetler genellikle belirli bir sefer dönemini kapsayacak şekilde planlanır, faaliyet tamamlandığında ordunun büyük bölümü evlerine geri dönerdi. Bu durum, savaşan nüfusun temel geçim kaynağının tarım olmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Hem bireysel hane halklarını hem de Roma'nın sosyal iktisadî temelini tehdit edecek düzeyde tarımsal üretimden uzun süreli kopuş, askerî yükümlülük ile üretim faaliyetleri arasında hassas bir dengenin gözetilmesini gerekli kılmıştır (Keaveney, 2007). Bu nedenle askere alım ve terhis, yalnızca stratejik ve taktik gerekçelerle değil, aynı zamanda toplumsal ve iktisadî koşullarla beraber düşünülmelidir.

Milis sistemi içinde askere alınma, yaş ve fiziksel yeterlilik gibi kriterlerle de yakından bağlantılıydı. Erken dönem kaynakları yaş sınırlarını açıkça vermese bile, daha sonraki Cumhuriyet dönemi uygulamalarından hareketle belirli bir erginlik yaşına ulaşan nüfusun silah altına alınabildiğini göstermektedir (Cowan D. R., 2017). Henüz profesyonel askerlik gibi ömür boyu süren bir meslektan söz edilemeyeceği için, askere çağrılan bireyler yaşamlarının belirli dönemleri boyunca, belli sayıda seferle sınırlı bir askerî tecrübe edinmekteydi. Bu da silah altına alınmayı, kişinin yaşam döngüsü içinde sıradanlaştırmakta fakat süreklilik arz etmeyen bir safha hâline getirmektedir.

Kabile düzeni ve yurttaş milis karakteri, askere alım sürecinin ideolojik boyutunu da biçimlendirmiştir. Roma geleneklerinde virtus (cesaret/yiğitlik), pietas (sadakat/adanma) ve fides (güven/bağlılık) gibi kavramlar, hem bireyin aile ve kabilesine hem de Roma topluluğuna vazifesini ve sadakatini ifade eden temel değerlerdir (Adkins & Adkins, 1998). Savaş çağrısına uymak ve orduya katılmak, bu değerleri somutlaştırmanın başlıca yollarından biri olarak görülüyordu. Dolayısıyla askeri saflardan hizmet vermek, yalnızca bir zorunluluk değil, aynı zamanda onur, sadakat ve erdem göstergesi olarak algılanıyordu. Söz gelimi, kabile birimi içinde savaşta gösterilen cesaret bireyin topluluk nezdindeki itibarını yükseltirken, buna karşılık seferlere katılmaktan kaçınmak veya görevini yerine getirmemek, toplumsal açıdan ağır bir kusur olarak değerlendirilebiliyordu.

Tüm bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, Roma Krallık döneminde askere alımın, kabile düzeni ile milis karakterinin sıkı bir ilişki içerisinde yürütüldüğünü gösterir. Tribus ve curia gibi erken dönem topluluk birimleri, hem siyasal temsilin hem de askerî seferberliğin ana taşıyıcıları olarak işlev görmüştür. Mülkiyet temelli farklılaşma ise kayda değer bir koşul olarak, kimin hangi türden askerî görevleri üstlenebileceğini belirlemiştir (Goldsworthy, 2011). Patricii sınıfına mensup soylu ailelerin komuta kademesini ve ağır

silahlı birlikleri, alt tabakaların ise hafif teçhizatlı birlikleri oluşturması, buna karşın hemen hiçbir varlığı olmayanların ordudan dışlanması, Roma toplumundaki sınıfsal hiyerarşinin ordu düzeni ve askeri yapı içerisinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Roma'nın Krallık dönemindeki askerî sistemi “basit bir kabile ordusu” olarak tanımlanacak türden bir yapı değildir. Öte yandan merkezi otoriteye bağlı, modern bürokratik devlet ordusu şeklinde nitelendirilebilecek seviyede değildir. Kabile düzenine dayalı milis karakter, bu dönemin askere alım mantığını açıklamak için anahtar kavramları sunar: toprak mülkiyeti, kabilevi örgütlenme, aristokratik liderlik ve dinî meşruiyet. Krallık döneminde atılan bu temeller, ilerleyen yüzyıllarda Cumhuriyet ve İmparatorluk zamanlarında gerçekleştirilecek askerî reformların zemini hazırlamıştır. Özellikle mülkiyet kriteri, civitas kavramının gelişimi ve profesyonel orduya giden sürecin erken habercisi olmuştur. Böylece “kabile düzeni ve milis karakteri”, Roma Krallık döneminde askere alımı anlamak için yalnızca tarihsel bir başlangıç noktası değil, aynı zamanda daha sonraki Roma askerî ve siyasal kurumların anlaşılabilmesinde vazgeçilmez referans noktaları olmuştur.

2.1.2. Servius Tullius Reformları ve Centuria Sistemi

Roma Krallık döneminin askerî ve siyasal tarihi göz önüne alındığında, geleneksel anlatıya göre altıncı kral Servius Tullius tarafından gerçekleştirilen kapsamlı toplumsal ve askerî düzenlemeler önemli bir kırılma noktasını meydana getirir. Kaynakların aktardıklarına göre Servius Tullius, Roma toplumunu hem ekonomik hem de askerî kapasitesine göre yeniden sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma yalnızca askerî yükümlülüğün belirleyici unsuru değil, aynı zamanda siyasal temsil mekanizmasının kurucu kavramı olarak kurgulanmıştır (Goldsworthy, 2011). Söz konusu reformlar, Roma'nın kabile temelli arkaik örgütlenmesinden daha karmaşık, servet esaslı, fonksiyonel bir devlet düzenine geçişinin ilk adımlarını simgeler niteliktedir.

Reformların merkezinde, Roma toplumunun bireylerinin sahip oldukları mal varlığına göre sınıflandırıldığı yeni bir toplumsal düzenin oluşturulması gayesi yer almaktadır. Bu düzenin temel prensibi, askerî donanım maliyetinin, bireyin servet düzeyiyle orantılı olması gerekliliğidir. Zira erken Roma'da ordu teçhizatı devlet tarafından karşılanmadığı için, bireyin askerî hizmet kapasitesi onun ekonomik gücüyle doğrudan bağlantılıydı. Servius Tullius bu ilişkiyi kurumsal bir çerçeveye oturtarak toplumun farklı kesimlerini servet esasına göre centuria adı verilen askerî-siyasal birimlere ayırmıştır (Keppie L. J., 1998). Buna göre:

- Birinci sınıf: En yüksek servete sahip olanlardır. Temelde ağır zırhlı hoplit askerlerini meydana getirirler.
- İkinci–dördüncü sınıflar: Orta düzeyde servete sahip olanlardır. Ağır silahlanmış birlikleri oluşturmamakla birlikte orta hafiflikte teçhizatlanmış birlikleri meydana getirirler.
- Beşinci sınıf: En düşük servet düzeyinde yer alanlar. Askerî hizmet için uygun bulunmakla birlikte genelde hafif silahlı birlikler tarafından temsil edilmişlerdir.
- Proletarii: Kendisinden başkaca sunabileceği hemen hiçbir şeyi olmayanlar. Yalnızca olağanüstü durumlar söz konusu olduğunda askere alınmışlardır.

Bu düzenleme ile askere alımlar bir yandan rasyonel bir temele oturtulurken, diğer yandan ekonomik güç ile siyasal haklar arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur. Servius'un sınıflandırması sonucunda her servet grubu belirli sayıda centuria'ya ayrılmıştır. Bu centurialar hem askerî hem siyasal birimlerdir. Bir başka ifadeyle centuria bir taraftan savaş zamanında belirli türde asker sağlayan bir kuvvet, öte taraftan barış zamanında comitia centuriata'da kararların şekillenmesinde etkili olan siyasi bir yapıyı temsil etmektedir (Goldsworthy, 2011).

Böylece ağır teçhizat sağlayabilecek ekonomik güce sahip olan sınıflar, karar alma süreçlerinde belirleyici bir konuma yerleşmiştir. Bu durum Roma'da servet sahiplerinin, hem savaş hem siyaset arenasındaki üstün konumlarının pekiştirilmesine hizmet etmiştir.

2.1.3 Erken Dönemi Askerî Örgütlenmenin Siyasal ve Toplumsal İşlevi

Roma'nın Krallık dönemindeki askerî örgütlenmesi, erken Roma toplumunun siyasal, sosyal ve ekonomik yapısının bir yansıması olup söz konusu yapıyı şekillendiren temel unsur olarak dikkat çekmektedir. Roma bu dönemde henüz tam anlamıyla devletleşmiş bir kurum olmaktan uzaktır. Kabile bağları ve akrabalık ilişkileri üzerine inşa edilen bir organizasyondan bahsetmek mümkündür. Bu nedenle askerî yükümlülük, bireyin kabile (tribus), curia ve gens gibi topluluk yapılarına olan aidiyetiyle yakından ilişkili olup, siyasi konumu belirleyen başlıca unsurlardandır.

Krallık döneminde askerî hizmetin bireyler tarafından karşılanan donanım ile yerine getiriliyor olması, ekonomik kapasite ile askerî statü arasındaki durumu belirleyici koşul hâline getirmiştir. Silahlar, zırhlar ve ağır piyade donanımları dönemin koşulları dikkate alındığında büyük maliyet gerektirdiğinden, bunları karşılayabilen patricii sınıfı, ordunun hem komuta kademesinde hem de en prestijli birliklerinde yer alma ayrıcalığına sahiptir. Buna karşılık, ekonomik gücü sınırlı alt tabakalar hafif silahlı piyade birlikleri olarak görevlendirilmiştir. Buna karşılık toplumun en alt kesimini temsilen proletarii sınıfı düzenli askeri hizmetten büyük ölçüde dışlanmıştır (Cowan R., 2017). Böylece savaş alanındaki düzen ve askeri temsil unsurları arasındaki bağ, Roma toplumunun iktisadi tabakalaşması ile doğrudan örtüşmüştür.

Bu askerî yapılanma, Roma'nın siyasal temsil mekanizmalarının örgütlenmesinde de belirleyici etkiye bulunmuştur. Özellikle comitia centuriata'nın centuria esasına göre bölünmesi, askerî sınıflandırmanın siyasal yapıya doğrudan aktarıldığını gösteren en açık örnektir. Servius Tullius'un gerçekleştirdiği reformlar doğrultusunda oy birimleri, nüfus oranlarına göre değil, servet düzeyine göre düzenlenmiştir. En zengin sınıflar, nüfus olarak sınırlı bir kesimi temsil etmelerine rağmen en fazla centuria birimine sahip olduklarından karar alma sürecinde belirleyici bir rol oynamışlardır (Fields, 2012). Bu durum, Roma'da siyasal iktidarın tüm topluluk üyeleri içerisinde eşit şekilde paylaşılmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, ekonomik kapasite ile askerî güç arasındaki paralelliğe dayalı aristokratik temsil ilkesine uyumlu yapının kurulduğu gözlemlenmektedir.

Askerî hizmet ile siyasal temsil arasındaki bağ, erken Roma toplumunda askerliği yalnızca savunmayla ilişkili bir görev olmaktan çıkarmaktadır. Dahası, bireylerin topluluk içindeki statüsünü tanımlanmasında söz konusu etkenler baskın hâline gelmiştir. Silah taşıma hakkı, topluluğun asli üyeliğinin en somut göstergelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu hakkı kullanabilenler hem kamusal yaşamda hem de siyasal süreçlerde daha fazla söz sahibi olmuşlardır. Buna karşılık, proletarii gibi ekonomik yönden yetersiz görülen kitlelerin ordudan dışlanması, siyasal ve toplumsal yaşamda ikincil konuma yani daha önemsiz bir pozisyona düşürülmelerine yol açmıştır.

Sınıfsal hiyerarşinin yeniden üretilmesi Roma ordusunun bu dönemde üstlendiği toplumsal işlevle yakından bağlantılıdır. Zira, toplumsal liderliğin pekiştirilmesinde toplumun “önde gelen” üyeleri olarak kabul edilen aristokrat kesimin yalnızca ekonomik gücü değil ağır silahlı birliklerde yer alabilmesi de bunda etkili olmuştur. Siyasi otorite içerisindeki üstünlüklerin meşrulaştırılmasında orduda daha kritik pozisyonlarda yer almak yönetici sınıfın temsil gücünde etkili olan başlıca unsurlardandır. Bu açıdan fiili bir savunma gücü olarak ordu toplumsal düzenin inşa edilmesinde önemli roller oynayan kurumsal bir mekanizma niteliği taşımaktadır.

Roma'nın kolektif kimliğinin oluşmasında askerî örgütlenme önemli bir işlev görmüştür. Topluluk içinde birlik duygusunun kuvvetlendirilmesinde kabilelerin ortak askerî faaliyetlere katılmaları etkili olmuştur. Böylelikle savaş pratiği Roma kimliğinin merkezî unsurlarından biri hâline gelmiştir. Askerî örgütlenmenin toplum içindeki prestiji ve ideolojik önemi Roma'nın erken dönem karakterinin savaşçı bir toplum tasavvuruna dayanmasından kaynaklanmaktadır.

Sadece teknik bir askerî düzenlemeden ibaret olmayan Krallık dönemindeki askere alım sistemi, Roma toplumunun siyasal örgütlenmesini ve toplumsal hiyerarşisini yansıtan başlıca unsurlardandır. Cumhuriyet döneminin centuriata meclisinin yapısında ve dilectus sürecinde gözlemlenen mülkiyet temelli askerî sınıflandırma Principatus zamanında yurttaşlığın askerî hizmet üzerinden dağıtılmasında etkili olmayı sürdürmüştür (Webster, 1985). Dolayısıyla, Roma devletinin ilerleyen yüzyıllarda geliştirdiği askerî ve siyasal kurumların temelleri Krallık dönemindeki askere alım mekanizması ve ordu yapısına büyük oranda dayanmaktadır.

Sonuç olarak, Roma'nın erken dönem askerî örgütlenmesi, toplumsal statü, ekonomik güç ve siyasal temsil arasında sıkı bir bağ kurarak Roma devletinin gelişim sürecini belirleyen ana yapılardan biri olmuştur. Bu sistem, ordunun yalnızca savaş meydanında değil, Roma toplumunun bütününde düzen kurucu bir rol oynamasını sağlamıştır. Böylece askerî hizmet hem toplumsal kimliğin hem de siyasal meşruiyetin temel kaynağı hâline gelmiştir.

2.2. Cumhuriyet Döneminde Askere Alım

2.2.1. Dilectus: Geleneksel Askere Alım Yöntemi

Roma Cumhuriyet dönemi askerî yapısında merkezî bir konuma sahip olan dilectus, yalnızca savaş dönemlerinde uygulanan teknik bir seferberlik aracı değildir. Aynı zamanda Roma siyasal kültürünün, toplumsal hiyerarşisinin ve ideolojik anlayışının sürekliliğini vurgulayan çok boyutlu bir kurumsal mekanizmasıdır. Kaynakların aktardığına göre dilectus, her yıl tekrarlanan ve neredeyse ritüelleşen bir kamu faaliyeti olarak görüldü (Keppie L. J., 1998). Çünkü; Roma'nın genişleyen sınırları ile birlikte askerî ihtiyacının süreklilik göstermesi, bu süreci Cumhuriyet toplumunun vazgeçilmez bir parçası hâline getiriyordu. Roma, özellikle M.Ö. 4.-2. yüzyıllar arasında İtalya yarımadası ve Akdeniz havzası boyunca yürüttüğü uzun süreli savaşlarla birlikte, yalnızca savaşa biçimini değil, savaş için orduya insan gücü sağlama kapasitesini de yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle dilectus; yurttaşlık, siyasal bağlılık, toplumsal statü ve ideolojik meşruiyet gibi kavramları aynı anda harekete geçiren bir pratiği temsil etmektedir.

Her yıl görevine yeni başlayan konsüllerin aracılığıyla senatonun belirlediği stratejik hedeflere uygun olarak kaç lejyon gücünün oluşturulacağı ilan edilir (Goldsworthy, 2011). Bu ilan yalnızca teknik bir süreci değil, Cumhuriyet'in önde gelen aktörlerinin otoritelerini meşrulaştırdığı önemli bir siyasal ortamı temsil ederdi. Dilectus'un ilan edildiği contio toplantıları halka açık olduğundan, konsüllerin hitabet yetenekleri ve liderlik nitelikleri doğrudan halk tarafından gözlemlenirdi. Bu durum dilectus'u Cumhuriyet aristokrasisinin rekabetçi alanlarından biri hâline getirirdi. Dolayısıyla asker toplama süreci, yalnızca ordunun ihtiyaçlarına yönelik bir idari faaliyet olmaktan ziyade, aynı zamanda Roma'nın siyasal mekanizmasının işlerliğini gösteren temel bir unsurdur. Bir konsülün asker toplama sürecindeki becerisi ve ordu üzerindeki etkisi onun hem askerî hem de siyasal yetkinliğinin somut birer göstergesi olarak kabul edilirdi.

Konsüllerin çağrısına uyan yurttaşlar, Campus Martius'ta toplanırdı. Burada fiziksel değerlendirme, sınıfsal ayırım, yaş uygunluğu ve toplumsal statü çerçevesinde ayrıntılı bir seçim sürecine tabi tutulurlardı. Bu mekânın seçilmesinin belli bir gayesinin bulunduğunu

düşünmek makuldür. Mars'a adanan bu geniş alan, savaş ve askerlik kültü(rü)nün Roma toplumundaki kutsal boyutunu temsil etmektedir (Goldsworthy, 2011). Dolayısıyla dilectus burada gerçekleştirildiğinde, askerlik sadece dünyevi bir görev alanı olarak değil, aynı zamanda tanrılar karşısında yerine getirilen bir sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Campus Martius'taki asker toplama ritüeli, Roma toplumunun savaşçı kimliğinin kesintisiz yeniden üretildiği ideolojik bir mekân pratiği olarak anlaşılmalıdır.

Yurttaşların değerlendirilme biçimi, Roma toplumunun sınıfsal yapısının açık bir yansımasıydı. Seçim sürecinde yurttaşlar centuria sistemine göre sınıflandırılırdı. Bu sistem yalnızca askeri yükümlülükleri belirlemekle kalmaz, aynı zamanda Roma'nın en önemli meclislerinden biri olan comitia centuriata'daki temsil düzeyinin şeklini de belirlerdi. Dolayısıyla askerî güç ile siyasal temsil arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur. Dilectus'ta üst sınıflarına öncelik verilmesi, iktidar sahiplerinin ağırlığını pekiştiren bir uygulamaydı. Çünkü, Roma ideolojisinde ağır piyade olarak hizmet vermek hem toplumsal prestij hem de siyasi sorumluluk gerektiriyordu. Mülkiyet eşiği yüksek olan yurttaşların ağır donanım taşıyabilmelerinin gerekçeleri kadar, siyasal sistem içinde özel bir konuma sahip olmalarının ideolojik nedenleri de bu uygulamayı destekliyordu.

Fiziksel yeterlilik, yaş uygunluğu ve ahlaki nitelikler dilectus sürecinde önemle vurgulanan unsurlardı (Bohec, 2000). Roma ordusunun askeri başarısının temelinde disiplin kavramının önemsenmesi kadar fiziksel dayanıklılık ve uzun seferleri kaldıracabilecek türde askerlerin tercih edilmesi yatıyordu. Bu seçim sürecinde ortaya çıkan tablo, aynı zamanda Roma toplumunda yaşayan erkeklerin ideal niteliklerle tarif edildiklerini göstermektedir. Dilectus'un değerlendirme ölçütlerine virtus (erkeklik/cesaret), disciplina (disiplin) ve constantia (dayanıklılık) kavramları başlıca yön veren değerlerdi. Böylece ordu yapısı ve askeri seçim, Cumhuriyet ideolojisinin kamusal olarak yeniden üretildiği bir süreci temsil ediyordu.

Capite censi ve proletarii'nin normal koşullarda orduya alınmaması, Roma Cumhuriyeti'nin askerî yapısını belirgin biçimde sınıfsal bir temel üzerine oturtulduğunu gösterir. Roma ideolojisine göre savaşmak belirli bir ekonomik yetkinliği, toplumsal sorumluluğu ve siyasal bağlılığı gerektirdiğinden söz konusu kesim olağanüstü durumlar haricinde ordu saflarının dışında tutulmuştur. Ancak uzun süreli savaş dönemlerinde mülksüz sınıfların orduda seferber edilmesi, savaş yükünün ve demografik baskının en alt tabakalara kadar yayılmaya başladığını gösterir (Adkins & Adkins, 1998). Bu da ilerleyen yüzyıllarda yaşanacak toplumsal krizlerin habercisi niteliğindedir.

Askerliğe kabul edilen bireylerin dilectus sürecini tamamlamasının ardından sacramentum olarak bilinen ant içme pratiği yerine getirilirdi. Bu, askeri bağlılık açısından süreçteki en kritik aşamalardan birisidir (Bohec, 2000). Sacramentum yalnızca komutana ya da devlete karşı yükümlülüğü ortaya koyan bir yemin değildir. Aynı zamanda askere alınan kimse ile Roma arasındaki kutsal bağın tanrılar huzurunda tescil edilmesidir. Bu nedenle yeminin bozulması bir taraftan tanrılara karşı işlenmiş bir suç diğer taraftan askerî düzeni bozan ağır bir ihanet türü olarak görülürdü. Askeri hiyerarşiyi meşrulaştıran, disiplinin uygulanmasına hukuki ve dini dayanak oluşturan sacramentum, askeri itaati ve otoriteyi Roma toplumunun kutsal değerleriyle ilişkilendirirdi.

Dilectus aynı zamanda konsüllerin toplum üzerindeki etkilerini pekiştirici bir siyasal araçtır. Konsüllerin asker alımlarda izlediği politika, hem aristokrasi hem de sıradan yurttaşlar nezdinde toplum üzerindeki otoritesini gösterirdi. Kendi soylarının üstünlüklerini devam ettirmeleri açısından bu durum, yönetici aileler açısından önemli bir fırsattır. Dolayısıyla Roma siyasal elitinin kendilerini halka gösterdikleri ve siyasi rekabetlerini sürdürdükleri bir uygulama yeri olarak dilectus bu işlevi yerine getirmektedir.

Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde dilectus, Roma toplumunun sınıfsal yapısını yeniden üreten temel bir mekanizmadır. Mülkiyet temelli askeri seçim sistemi, ekonomik güce sahip olanların siyasal güce erişmesini kolaylaştırırken siyasal güce sahip olanların askeri yapıda içerisindeki üstünlüklerini muhafaza etmelerini sağlıyordu. Böylece askerlik ile siyasal otorite arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi ortaya koyuluyordu. Dolayısıyla toplumsal statüyü ve siyasal temsil gücünü pekiştiren bir araç olarak askeri hizmet ve dilectus süreci, sınıfsal hiyerarşinin kurumsal düzeyde yeniden canlandırıldığı bir uygulama sahası olarak anlaşılmaktadır.

Dilectus, Roma'yı bir imparatorluğa dönüştürecek olan askeri kapasitenin oluşturulmasında stratejik roller üstlenmiş olup, Cumhuriyet dönemi yurttaşlık anlayışını, siyasi işleyişini ve toplumsal hiyerarşisini yansıtan kurumsal bir uygulamadır. Bu nedenle dilectus kavramının ve sürecinin anlaşılması, Roma Cumhuriyeti'nin hem askeri gücünün hem de toplumsal dokusunun çözülmesi açısından zorunlu bir adımdır.

2.2.2. Sosyal ve Ekonomik Koşulların Asker Kaynağı Üzerindeki Etkisi

Roma'nın askeri ve politik tarihi, Cumhuriyet'in Orta dönemleri söz konusu olduğunda büyük ölçüde İkinci Pön Savaşı'nın (M.Ö. 218–201) yarattığı tahribatlar altında şekillenmiştir. Hannibal'ın İtalya'yı istila etme girişimleri, Trasimene, Cannae ve Capua gibi kritik çatışmalarda yaşanan yüksek zaiyatlar, Roma yurttaş nüfusunun askerlik yükümlülüğünü sürdürebilme potansiyeli üzerinden doğrudan zayıflatıcı bir etki yapmıştır. Bilhassa küçük toprak sahibi köylü tabakası, ekonominin ve askeri sistemin ana taşıyıcı direği olmaktan giderek uzaklaşmıştır. Orduda hizmet verenler artık uzun süreli seferler nedeniyle, yıllarca evlerinden ve tarlalarından uzakta kalmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda savaş coğrafyasının genişlemesi, Roma ordusunun sefer sürelerini hem kayda değer bir şekilde uzatmaya başlamış hem de daha öngörülemez hâle getirmiştir. Bu durum, kırsal üretimdeki potansiyelin azalmasına, arazilerin giderek işlenememesine ve geçimlik tarımın sürdürülemez bir noktaya ulaşmasına yol açmıştır (Matthew, 2010). Roma'nın savaş gücünün temel dayanağını oluşturan bu küçük çiftçi sınıfının üretimden kopması, ekonomik bir kaybı getirmesinin yanı sıra Roma savaş makinesinin asker gücü kaynağını oluşturan insan rezervinin daralmasına sebep olmuştur.

Köylü sınıfının ekonomik çöküşü savaşın İtalya yarımadasına taşınmasının yarattığı fiziksel tahribatla daha da hızlanmıştır. İstilaya uğrayan bölgelerdeki tarım arazilerinin yakılıp yıkılması, depoların yağmalanması, hayvan varlığının önemli ölçüde azalması, köle nüfusunun çoğalması kırsal kesimdeki popülasyonun kısa süreler içerisinde toparlanamaz hâle gelmesine yol açmıştır. Bu felaketlerin ardından üretim potansiyelinin düşmesi, köylülerin ağır yaşam koşulları altında borçlanmalarına yol açmıştır. Bu durumda borçlarını ödeyemeyenler aile topraklarını büyük çiftlik sahiplerine satmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemle birlikte hızla genişleyen aristokrat toprak mülkiyeti Cumhuriyet dönemi boyunca giderek belirginleşen latifundia sisteminin hüküm sürmesine zemin hazırlamıştır (Southern, 2007). Savaş ortamının ortaya çıkardığı ekonomik çöküşü fırsata çeviren Roma aristokrasisi, böylelikle büyük arazileri daha kolay bir şekilde ele geçirmiş, dolayısıyla küçük çiftçi sınıfının ekonomik ve sosyal konumu gerilemiş, kırsal yoksullaşma artmıştır.

Bu süreçte küçük ölçekli üreticilerin topraksızlaşması sadece ekonomik bir problemi göstermemektedir. Aynı zamanda Roma ordusunun geleneksel askere alım kaynağı üzerinde ciddi bir daralmanın yaşandığını gündeme getirmektedir. Nitekim Roma ordusu uzun süreler boyunca belirli bir servet seviyesine sahip olan yurttaşlardan oluşmaktaydı. Hem askeri hizmet hem de siyasal temsil için mülkiyet şartı, zorunlu bir kriter olarak kabul edilmiştir. Belli bir servet koşulunun karşılanamaması, centuria sistemi içerisinde hem askeri hem siyasal rolün kaybı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla giderek yoksullaşan alt sınıf, yalnızca

ekonomik kayba uğramamakta, Cumhuriyet'in siyasal temsil mekanizmalarından da dışlanmaktadır. Bu durum, Roma'da toplumsal dengesizliği derinleştirmiştir. Zira bir yanda devasa latifundiaların sahipleri giderek daha fazla güç elde ederken, diğer yanda geçimini sağlayamayan geniş kırsal nüfus, hem ekonomik hem politik anlamda sistemin dışına itilmektedir.

Savaşın yol açtığı demografik tahribat, ekonomik etkilerin ötesinde doğrudan asker kaynağının azalmasına neden olmuştur. İkinci Pön Savaşı'nda Roma'nın ciddi sayıda yurttaş savaşıyı kaybettiği tahmin edilmektedir ki bu Roma'nın askeri potansiyelinin ciddi şekilde daraldığını göstermektedir (Armstrong & Fronda, 2020). Bu kayıplar, dilectus sürecinde konsüllerin her yıl lejyonları oluşturmakta zorlanmasına, asker alım faaliyetlerine yönelik katılımın düşmesine, centuria sisteminin artık gerçekçi bir sosyal temsili sağlayamamasına yol açmıştır. Dahası, mülk sahibi yurttaşların azalması nedeniyle zorunlu asker alımı için yeterli nitelikte birey bulunamaması, Cumhuriyet döneminin ilerleyen yüzyıllarında askeri yapının köklü biçimde değişmesine zemin hazırlamıştır. Roma genişledikçe savaşlar daha uzun ve coğrafi olarak daha uzak bölgelere taşınmıştır. Bu durum askerlik görevini hem ekonomik açıdan daha fazla yük getirici hem de sosyal açıdan daha yıpratıcı kılmıştır.

Toplumsal yapının bu şekilde çözülmesi, Roma siyasetinde şiddetlenen gerilimlere yol açmış, varıl ve yoksul arasındaki uçurum büyümeye başlamış, iç çatışmaların zemini hazırlanmıştır. Borç batağına düşen ve topraklarını kaybeden kitleler kentlere göç ederek kayda değer bir işsiz nüfus yaratmıştır. Söz konusu kitleler, Roma siyasetinde popülist liderler için önemli bir toplumsal dayanak hâline gelmiştir. Cumhuriyet'in son iki yüzyılında yaşanan siyasi istikrarsızlıkların bir sebebi de bu toplumsal dönüşümdür. Bu bağlamda Gracchus kardeşlerin toprak reformu girişimleri savaş sonrası toplumsal bozulmanın en açık siyasi yansımalarından birini teşkil etmektedir. Tiberius ve Gaius Gracchus'un reformları aracılığıyla toprakların olabildiğince adil şekilde yeniden dağıtılması, kırsal nüfusun ekonomik bağımsızlığını yeniden kazanması, Roma ordusunun ihtiyaç duyduğu mülk sahibi yurttaş asker kaynağının yeniden güçlendirilmesi amaçlamıştır (Santosoosso, 2003). Bu reformların siyasi direnişle karşılaşarak başarısızlığa uğraması ise, mülk sahibi aristokrasi ile yoksullaşan halk arasındaki çıkar çatışmasının derinliğini göstermektedir.

Sonuç olarak Cumhuriyet döneminde sosyal ve ekonomik düzendeki bozulma, Roma'nın geleneksel askere alım mekanizmasını sürdürülemez hâle getirmiştir. Toprak mülkiyetine dayalı askerî sistem, savaşların yarattığı sosyo-ekonomik yıkım karşısında çökmüş; devlet, hem ordunun insan gücü kaynağını hem de toplumsal bütünlüğü koruyabilmek adına yeni çözümler aramak zorunda kalmıştır. Bu kriz ortamı ilerleyen dönemlerde Marius reformlarının yolunu açacak ve Roma ordusunun profesyonelleşmesine zemin hazırlayacaktır. Asker gücü kaynağı krizin yarattığı bu dönüşüm, yalnızca askerî bir zorunluluk değil, aynı zamanda Roma'nın kurumsal evrimini belirleyen başlıca dinamiklerden biridir.

2.2.3. Marius Reformları: Profesyonel Orduya Geçiş

Cumhuriyet'in son yüzyılına gelindiğinde Roma Devleti, hem siyasi hem de sosyal açıdan derin bir dönüşümün eşiğine gelmiştir. Genişleyen imparatorluk sınırları, art arda yürütülen uzun savaşlar, özellikle Kuzey Afrika ve Balkan seferlerinin doğurduğu askerî ihtiyaçlar, geleneksel asker kaynağını oluşturan küçük toprak sahibi yurttaş üzerinde baskı yaratmıştır. Tüm bu unsurların bir araya gelmesi, Roma ordusunun yapısal bütünlüğünü tehdit edici karmaşık bir krizi tetiklemiştir. İkinci Pön Savaşı sonrası hızla yayılan latifundia sistemi ve kırsal aristokrasinin genişleyen ekonomik gücü, topraklarını kaybeden ya da üretim yapamayacak kadar zayıflayan küçük çiftçi sınıfının çözülmesine neden olmuştur. Böylece dilectus için gereken ekonomik kriterleri karşılayan asker adayı sayısı azalırken,

devletin geleneksel milis sistemini sürdürebilme kapasitesi ciddi ölçüde daralmıştır. Bu ortamda Roma, gerek dış tehditlere karşı savunma kapasitesini koruyabilecek gerekse askeri seferlerin sürekliliğini güvence altına alabilecek yeni bir askerî yapılanmaya ihtiyaç duymuştur. Nitekim, Gaius Marius'un M.Ö. 107 yılından itibaren gerçekleştirdiği reformlar, Roma askeri tarihinin en köklü dönüşümlerinden birini başlatarak yalnızca orduyu değil, Roma toplumunun siyasi ve sosyal dokusunu derinden etkileyen bir kırılma noktası oluşturmuştur (Goldsworthy, 2011).

Marius reformlarının en temel karakterlerinden biri, askerlik için gerekli olan mülkiyet şartının görmezden gelinmesidir. Servius Tullius döneminden itibaren geçerli olan ve askerlik hizmetini belirli mal varlığına sahip yurttaşlarla sınırlı tutan düzenleme, giderek küçülen ve yoksullaşan sınıfın askeri yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanması nedeniyle fiilen işlevsiz hâle gelmiştir. Marius, bu yapısal sorunu çözmek adına proletarii olarak nitelenen yoksul kitlelerin orduya gönüllü olarak kaydedilmesini sağlamıştır. Böylece Roma toplumunun en alt basamağında yer alanlar, düzenli ve sürekli bir askerî örgütlenme içerisinde kendilerine yer bulabilmişlerdir (Keppie L. J., 1998). Bu adım, Roma ordusunun sosyal tabanını kayda değer ölçüde genişletmiş ve devletin asker kaynağına ilişkin krizini büyük ölçüde hafifletmiştir. Ancak anılan genişleme yalnızca askeri kapasitenin artırılmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Roma toplumunda vatandaşlık, aidiyet ve sosyal statü kavramlarının yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır.

Reformların bir diğer hayati unsuru, askerî teçhizat ve donanım unsurlarının devlet ve komutanlar tarafından karşılanması ilkesinin benimsenmesidir. Geleneksel milis yapısında her asker kendi silahını, zırhını ve ekipmanını kişisel imkânlarıyla sağlamak zorundaydı. Bu durum ekonomik olarak güçsüz kesimlerin orduda hizmet vermesini engellemektedir. Marius, devlet-finansmanlı teçhizat sistemiyle yalnızca askerliğin önündeki ekonomik engelleri kaldırmakla kalmamış aynı zamanda ordunun iç yapısında da büyük bir homojenlik sağlamıştır. Bunun sonucunda farklı sosyoekonomik sınıflara mensup askerler aynı tür silah ve ekipmanlarla donatılmıştır. Böylece hem eğitim hem de savaş alanındaki uyum seviyesi önemli ölçüde artmıştır. Modern literatürde bu dönüşüm, Roma ordusunun hareket kabiliyetinin ve lojistik dayanıklılığının artmasına yapılan vurguyla “Marius’un katırları” tabiriyle karşılanmaktadır (Southern, 2007). Ekipmanların askerler tarafından uzun müddet boyunca taşınması lojistik unsurlara olan bağımlılığı azaltmıştır. Nitekim daha hızlı hareket edebilen, daha uzun süreler sahada kalabilen, standart profesyonel birliklerin kurulmasını beraberinde getirmiştir.⁴

Marius reformlarının belki de en derin etkilerinden biri, askerlik hizmetinin sürekliliğini sağlayan profesyonelleşme sürecine olan katkısıdır. Reform öncesinde Roma ordusu, sefer mevsimlerinde toplanan ve savaşın ardından evlerine dönen çiftçi milis karakteri görünümündedir. Marius’un orduyu gönüllere açması, uzun süreler hizmet verebilecek asker kuşağının yetişmesine zemin hazırlamıştır. Böylelikle askerlik giderek daha fazla meslek olarak görülmeye başlanmıştır. Böylece ordu, kısa süreli yükümlülüklerle tanımlanan geçici bir güç olmaktan çıkarılarak, sürekli eğitilen, disiplinli, deneyimli ve profesyonel bir yapıda yetiştirilen bir kuvvete doğru evrilmiştir. Uzun süreli hizmet, askerinin orduyla kurduğu bağlantıyı güçlendirmiştir. Nitekim bu durum birlik içerisindeki dayanışmayı, disiplini ve kolektif kimlik duygusunu önemli ölçüde artırmıştır. Böylece Roma ordusu yalnızca daha etkili bir savaş gücü hâline gelmiyor, aynı zamanda askerlerin devletle ve toplumla olan ilişkileri kayda değer bir bağla güçleniyordu.

Reformların askerî kapasiteyi artırmasının yanı sıra siyasi yapıyı dönüştüren en kritik yönü sadakat ilişkilerinde yaşanan eksen kaymasıdır. Geleneksel Cumhuriyet sisteminde askerler devlete, yani res publica’ya bağlılık yemini etmektedir. Komutanlar bu bağlılığın

sadece idari ve askeri temsilcileri olarak gözükmektedir. Ancak Marius döneminden itibaren askerlerin teçhizatını sağlayan, maaşlarını ödeyen ve terhis sonrası toprak tahsisı gibi konularda vaatlerde bulunan artık doğrudan komutanın kendisiydi. Bu durum, askerî sadakatin yönünü devletten çok askeri liderlere kaydırmış, orduları üzerinde kişisel otorite kurmalarına kapı aralamıştır. Özellikle, capite censi sınıfından gelen askerler, toplumsal olarak kendilerini devlete bağlayan mülkiyet ya da siyasi katılım bağlarından yoksun olduklarından, ekonomik güvenlik, ganimet ve gelecek vadeden komutanlarına güçlü bir sadakat duygusuyla bağlanmışlardır. Bu sadakat modeli, Marius'un ardılları Sulla, Pompeius ve Caesar gibi figürlerin siyasi güçlerini ordu üzerinden tesis etmelerini, Cumhuriyet'in son yüzyılında iç savaşların kaçınılmaz bir hâl almasına neden olmuştur (Santosuosso, 2003). Sulla'nın Roma'ya yürüyerek iktidarı ele geçirmesi, Caesar'ın Rubicon'u geçişi ve Pompeius'un aristokratik elit üzerindeki ağırlığı, Marius reformlarının yarattığı askerî-siyasal düzen değişikliğinin somut yansımaları olarak değerlendirilir.

Bu bağlamda Marius reformları, Roma ordusunun teknik olarak modernleşmesini sağlamakla birlikte Roma siyasetindeki güç dengelerini geri döndürülemez biçimde değiştirmiştir. Profesyonelleşen ve komutanlarına sadakat duyan bir ordu, Cumhuriyet rejiminin siyasi mekanizmalarında kendilerine yer bulan asker kökenli liderleri öngörülemez ölçüde etkili bir birer siyasi aktöre dönüştürmüştür. Dolayısıyla ordu, siyaset ve askeri güç arasındaki ilişki yapısal olarak yeniden tanımlanmıştır. Modern araştırmalar reformların bu yönünü, Roma'nın kurumsal milis sisteminden bireysel komutanların ön planda tutulduğu profesyonel ordu modeline geçişin ilk safhası olarak değerlendirmektedir. Ancak Cumhuriyet'in çöküş sürecinde bu değişimin kritik bir rol oynadığı kesinlikle ileri sürülebilmektedir.

2.2.4. Cumhuriyet Dönemi Sonunda Askere Alımın Kurumsal Niteliği

Cumhuriyet'in sonuna gelindiğinde hem sosyal bileşim hem de kurumsal işleyiş bakımından Roma'daki askere alım sistemi, erken dönemlerdeki mülkiyet temelli ve sınıf esaslı yapısından belirgin biçimde uzaklaşmıştır. Bu dönüşüm, öncelikle zorunlu ve gönüllü askere alım yöntemlerinin eşzamanlı olarak uygulanmasıyla karakterize edilir. Geleneksel dilectus sistemi, yani konsüllerin belirli yaş ve servet gruplarını askere çağırdığı mekanizma temel işleyişini korumakla birlikte, Marius reformlarının ardından hatırı sayılır oranda gönüllü orduya yazılmaya yönelmiştir (Astin, 2002). Bu durum, askere alım sürecinde devletin birincil aktör olma rolünü zayıflatmış; ordunun sosyal tabanını gönüllülük esasına dayalı olarak yeniden şekillendirmiştir. Gönüllü askerlik özellikle alt sınıflar arasında daha cazip bulunmuş olmalıdır. Nitekim düzenli maaş, ganimetlerden pay alma imkânı ve terhis sonrası toprak beklentisi, ekonomik durum zayıf kitlelerinin orduda yer almasını teşvik etmiştir. Böylece eski sistemde askerlik yapma hakkı büyük ölçüde mülk sahibi yurttaşlara aitken, geç Cumhuriyet döneminde ordu daha geniş ve heterojen bir sosyal kesimi içerir hâle gelmiştir.

Bu yapısal değişimin en dikkat çekici taraflarından biri, askerî sadakatin yönünün değişmesidir. Yani, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde askerler, Roma devletine ve onun kurumsal otoritesine sadakat gösterirlerken, geç dönemde kendilerine ekonomik güvence sağlayan, düzenli olarak askerlerini eğiten ve çoğu zaman terhis sonrası toprak dağıtımını bizzat üstlenen komutanların nüfuzu altına girmiştir. Komutanların kayda değer kişisel otoritesi, özellikle Marius, Sulla, Büyük Pompeius ve Julius Caesar gibi karizmatik generaller söz konusu olduğunda oldukça geçerlidir (Santosuosso, 2003). Bu generaller kendi askerlerini doğrudan dayanak noktası görerek geniş güç odakları yaratmışlardır. Sadakatin karizmatik komutanlara doğru yönelmesi, geç Cumhuriyet'in siyasi istikrarsızlığının ve iç savaşlar döneminin başlıca belirleyicilerinden biri olarak

değerlendirilmektedir. Zira askerlerin çıkarlarının devlet politikalarından ziyade komutanlarının politik hedefleriyle uyum kazanması, ordunun siyasi bir araç hâline gelmesine yol açmıştır. Bu durum Cumhuriyet rejiminin kurumsal değerlerinin ve dengelerinin kökten sarsılmasıyla sonuçlanmıştır.

Geç Cumhuriyet'in askerî yapısında ortaya çıkan bir diğer önemli gelişme ise Roma'nın artık yalnızca İtalya yarımadasındaki yurttaş ve müttefik topluluklardan meydana gelmemesidir. Nitekim, fethedilen eyaletlerden de çeşitli biçimlerde yoğun olarak asker toplanmaya başlanmıştır (Bohec, 2000). Bu süreç, başlangıçta doğrudan Roma lejyonlarına askere alımların yapılması şeklinde gelişmemiştir. Bir başka deyişle ilk zamanlarda eyaletlerde yaşayan topluluklardan geçici destek birlikleri sağlamak biçiminde ilerlemiştir. Ancak zamanla Roma'nın emperyal genişlemesiyle birlikte eyalet halklarının daha kurumsallaşmış askerî yükümlülüklerle dâhil edilmesinin zemini hazırlanmıştır. Özellikle Hispania, Gallia ve Balkan eyaletlerinde yaşayan halklar, Roma ordusunun sınır güvenliğinin sağlanmasında, yerel isyanların bastırılmasında önemli roller üstlenmiştir. Eyalet kökenli askere alımlar, Roma ordusunun coğrafi dağılımını genişlettiği gibi, ordunun sosyal ve kültürel zenginliğini de artırmıştır. Bu çeşitlilik, çok daha sistematik bir hâl alarak ilerleyen zamanlarda Principatus döneminde auxilia birliklerinin kurumsallaşmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır.

Askerî yapının kurumsal niteliği Cumhuriyet'in son safhasında, bu farklılaşan unsurların bütünleşmesiyle karmaşık bir karaktere bürünmüştür. Zorunlu ve gönüllü askere alım uygulamaları, kişisel olarak komutan nüfuzunun artması, eyalet halklarının orduya aşamalı bir şekilde dâhil edilmesi ve ordunun uzun süreli hizmetlerle kurumsallaşarak profesyonelleşmesi, Roma'nın sadece askeri kapasitesini dönüştürmemiş, siyasi yapısının işleyişini de etkilemiştir. Cumhuriyet'in son yüzyılında yaşanan çalkantılar ordunun giderek devlet otoritesinden bağımsızlaşan bir güç odağı hâline gelmesine yol açarken, askerî aygıt siyasete müdahale edici bir konuma evrilerek daha görünür hale gelmiştir. Bu bağlamda Geç Cumhuriyet dönemi, asker gücü kaynağı ve ordu yapısının sorunlarıyla mücadele ederken, diğer yandan Principatus döneminin merkezî, profesyonel ve imparator otoritesine bağlı ordu modelinin ortaya çıkışında önemli tecrübelerin yaşandığı bir zaman dilimini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak askere alım sistemi Cumhuriyet döneminin sonunda, ordunun sosyolojik yapısını ve devletin siyasal işleyişini yeniden tanımlayan çok katmanlı bir dönüşüm sürecine girdiğini işaret etmektedir. Asker kaynağının gönüllülüğe dayanır hâle gelmesi, sadakatin komutanlar yerine merkezi otoriteye yönelmesi ve eyalet halklarının ordu sistemine dâhil edilmesi, Principatus dönemini Roma askeri tarihi bağlamında en kritik kırılma noktalarından biri hâline getirmiştir. Augustus döneminde gerçekleştirilecek köklü reformlar bu dönüşümün hem nedenini açıklamakta hem de onların başarıya ulaşmasını mümkün kılan tarihsel arka planı oluşturmaktadır.

2.3. Principatus Döneminde Askere Alım

2.3.1. Augustus'un Askerî Düzenlemeleri ve Merkezî Otoritenin İnşası

Principatus döneminde askere alım mekanizmasının dönüşümü, Roma devletinin yapısal olarak yeniden düzenlenmesiyle paralel bir süreci içerir. Ordunun kişisel sadakat ilişkilerinden arındırılarak kurumsallaşmış imparatorluk otoritesine bağlanması söz konusu dönüşümün merkezini meydana getirir. Cumhuriyet'in son yüzyılını karakterize eden iç savaşlar, askerî sadakatin devletin soyut otoritesine değil, karizmatik komutanların kişisel nüfuzuna yöneltilmiş olmasının doğrudan sonucuydu. Marius'un gönüllü ordusu, Sulla'nın Roma'yı zorla ele geçiren lejyonları, Pompeius'un geniş askerî popülaritesi ve nihayet Caesar'ın Rubicon'u aşarak Roma'ya yürümesi bu yapısal sorunun en görünür örnekleridir.

Augustus, iktidarını tesis ederken çok katmanlı bu krizin farkına varabilmiştir. Kalıcı bir düzen inşa edebilmesi adına ordunun sadakat eğilimini kökten değiştirmesi gerektiğini idrak etmiştir. Bu nedenle attığı her adım, sadece askerî alanı değil, aynı zamanda Roma'nın sosyopolitik örgütlenmesini doğrudan etkileyen geniş kapsamlı kurumsal reform programıyla ilgilidir. Buna göre ordunun kontrol edilmesi, otoritenin yeniden tanımlanması ve bu otoritenin kişisel liderlikten bağımsız merkezinde imparatorun yer aldığı sürekliliği olan bir konuma ulaştırılması amaçlanmıştır (Eck, 2007). Augustus'un en kritik hamleleri arasında, imparatorluğun sınır bölgelerinde lejyonları düzenli ve kalıcı şekilde garnizonlara yerleştirmesi gelmektedir. Cumhuriyet döneminde lejyonlar çoğu zaman kısa süreli seferler için toplanmış, savaş bitiminde büyük ölçüde terhis edilmiş veya bir sonraki komutan tarafından yeniden silah altına alınmış birliklerdir. Bu durum, ordunun merkezî otoriteye olan bağımlılığının zayıflamasına, komutanların kendi siyasi çıkarlarına uygun düşecek askerî birlikleri kullanabilmesine fırsat vermektedir. Augustus, bahsi geçen yapısal problemi ortadan kaldırmak amacıyla lejyonların kontrolünü kendisine bağlı komutanları atayarak daimi konuşlanma noktalarını belirlemiştir (Eck, 2007). Buna göre Ren ve Tuna hattında Germen kabilelerine karşı savunma görevini üstlenen güçlü garnizonlar, Suriye'de Part tehlikesine karşı konuşlanan büyük birlikler ve Mısır'da imparatorluğun ekonomik çıkarlarını korumakla yükümlü özel organizasyonlar söz konusu stratejinin temel unsurlarını meydana getirir. Böylece ordu artık merkezden uzakta, daha çok sınır bölgelerinde konumlanan, belirli coğrafyalarla özdeşleşmiş, hareket kabiliyeti imparator tarafından tayin edilen profesyonel garnizon güçlerine dönüşmüş oldu. Bu dönüşüm, yalnızca ordu üzerindeki kontrolün kolaylaştırılmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda eyaletlerde Roma varlığının askerî ve ideolojik temsilini sürekli hâle getirmiştir.

Bu yapılanmayı mümkün kılan unsurların başında askerlerin maaşlarının, terhis sonrası kazanımlarının ve diğer beklentilerinin karşılanmasında komutanlar yerine merkezi gücü temsilen imparatorların birinci dereceden sorumluluk alması gelmektedir. Cumhuriyet'in son döneminde askerî ücret sistemi düzensiz, ganimet odaklı ve çoğu zaman komutanın inisiyatifine bağlı bir yapıdaydı. Bu durum, askerlerin sadakatlerini devlet yerine komutana yönlendirmesini kolaylaştırıyordu. Augustus, söz konusu sakıncaları ortadan kaldırmak üzere M.S. 6 yılında *aerarium militare* adında özel bir askerî hazine kurdu (Webster, 1985). Bu hazine, üç temel işlevi yerine getiriyordu: askerlerin düzenli maaşlarının ödenmesi, hizmet süresi sona eren askerlere *praemium* adı verilen terhis tazminatlarını sağlanması ve daha da önemlisi ordunun ihtiyaçlarının merkezden karşılanarak kontrol edilebilmesini kolaylaştırmasıdır. Hazine, hem özel vergiler hem de imparatorun kişisel servetinden yapılan büyük bağışlarla desteklenmiştir. Böylece askerlerin ekonomik beklentileri artık bireysel olarak komutanların inisiyatifine bırakılmamakta, sürdürülebilir yapıya kavuşturulmuş kurumsal bir hazineden karşılanabilmektedir. Bu durum askerî sadakatin imparatorluk makamına yönelmesini yapısal olarak zorunlu hâle getirmektedir.

Augustus'un reformlarının bir diğer önemli boyutu, askerî kariyerin standartlaştırılması ve hizmet süresinin belirli kurallara bağlanmasıydı. Cumhuriyet döneminde askerlik, savaş süresiyle sınırlı olabilen ve mülkiyet ölçütüne bağlı değişkenlik gösteren bir vazife iken Augustus zamanında, askerî hizmet merkezi otorite tarafından belirlenen ortalama 16-20 yıllık hizmet süreleriyle profesyonel bir mesleğe dönüştürüldü (Eck, 2007). Bu düzenleme, orduyu yalnızca disiplinli ve sürekliliği olan bir yapıya kavuşturmakla kalmadı, aynı zamanda askerlerin terhis sonrası yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayan öngörülebilir bir kariyer çerçevesi oluşturdu. Uzun süreli hizmet, askerlerin yerleşik garnizon kültürü içinde sosyalleşmesini, ordunun ortak kimlik ve

değerlerinin daha güçlü şekilde yeniden üretilmesini ve imparatorluk ideolojisinin askerî kitle içinde daha etkili biçimde aktarılmasını sağladı. Hizmet süresinin istikrar kazanması, Roma ordusunun toplumsal bileşiminin dönüşmesine yol açarak Principatus zamanının daha profesyonel ve merkezi otorite odaklı yapısına katkı sağladı.

Komuta kademesinin yeniden düzenlenmesi ve doğrudan imparatorun kendisine bağlanması Augustus'un başarısının temel taşlarından biriydi. Cumhuriyet döneminde legatus ve diğer üst düzey komuta makamları çoğu zaman senatoryal aristokrasi tarafından doldurulur, komutanların siyasi etkisi, ordu üzerinde kişisel nüfuz kurmalarına olanak tanırdı.⁷ Augustus ise komuta hiyerarşisini yeniden şekillendirerek equites sınıfını önemli subay pozisyonlarına getirdi ve üst düzey makamların önemli bir bölümünü doğrudan kendi insiyatifiyle atadı. Tribunus laticlavus, praefectus castrorum ve legatus legionis gibi makamların atanma prosedürleri düzenlenerek, bu kişilerin kariyerlerinin imparatorluk makamıyla doğrudan bağlantılı olması sağlandı (Erdkamp, 2010). Bu düzenlemeler sayesinde komutanların siyasi bağımsızlık alanı daraltılmış, ordunun yönetsel yapısı imparatorluk merkezine bağlanmıştır. Dolayısıyla merkez dışı güç odaklarının ortaya çıkma ihtimali büyük ölçüde azaltılmıştır.

Augustus dönemindeki askerî reformlar yalnızca finansal, mekânsal ve idari açıdan yeniden yapılandırmadan ibaret değildi. Aynı zamanda ordunun ideolojik konumunun dönüştürüldüğü bir bağlam yaratılmıştır. Bunun en bariz örneği askerî yemin olarak sacramentum'da bulunur (Keaveney, 2007). Bu dönemden itibaren artık askerler sadakatlerini doğrudan merkezi otoritenin kendisine yani imparatorun şahsına sunmak zorundaydı. Böylece imparator, yalnızca siyasi bir lider değil, aynı zamanda ordunun ortak kimliğinin ve bağlılık sisteminin kilidi hâline geldi. Bu yemin uygulaması, ordunun imparatora karşı hem hukuki hem de manevi açıdan bir bağlılık geliştirmesini zorunlu kıldı. Dolayısıyla ordunun sadakati soyut bir devlet ideali yerine kişiselleştirilmiş fakat aynı derecede kurumsallaştırılmış merkezi bir otorite figürüne yöneldi.

Bütün bu reformlar bir araya geldiğinde Augustus'un askerî politikalarının, Roma İmparatorluğu'nun idari, sosyal ve siyasi yapısını kalıcı şekilde dönüştürdüğü açıktır. Ordunun hem finansal hem kurumsal hem de ideolojik olarak merkezîleştirilmesi sayesinde sık sık istikrarsızlığa ve bölünmeye neden olan askerî-politik güç odaklarının yeniden ortaya çıkışı büyük ölçüde engellenmiştir. Böylece ordu, Roma merkezi yönetiminin uzun süreli istikrarını sağlayan temel kurumlarından biri haline dönüşmüştür. Bu bağlamda Augustus'un askerî reformları, Roma tarihinin dönüm noktalarından biri olarak yalnızca iç savaşları sona erdirmekle kalmamış, aynı zamanda imparatorluk düzeninin ideolojik temelini oluşturmuş ve ordunun siyasal sistem içindeki yerini yeniden tanımlayarak Roma'nın birkaç yüzyıl boyunca sürececek olan istikrarının altyapısını hazırlamıştır.

3.2. Lejyonların Sosyal Kaynağının Dönüşümü

Principatus döneminde lejyonların sosyal kaynağının dönüşümü, Roma devletinin hem askerî hem de toplumsal yapısını etkileyen dönüşümlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet döneminde lejyondaki askerleri ağırlıklı olarak İtalya yarımadasının küçük ve orta ölçekli toprak sahibi yurttaşlarından oluşurken, Augustus reformlarıyla birlikte askerî yükümlülüğün demografik çerçevesi köklü biçimde genişletilmiştir (Bohec, 2000). Böylelikle imparatorluk eyalet halklarını da kapsayan, hatta onlara daha fazla roller veren yeni bir inşa süreci başlatılmıştır. Dönüşüm salt askerî ihtiyaçların bir sonucu değildir. Aynı zamanda Roma'nın siyasal bütünleşmesini, kültürel yayılımını ve imparatorluk ölçeğindeki sadakat ilişkilerini dönüştüren çok boyutlu geniş çaplı stratejik bir hamledir.

Bu yeni süreçte lejyonların geleneksel İtalya merkezli kompozisyonu hızla değişerek başta İspanya, Galya ve Balkan bölgeleri olmak üzere neredeyse tüm eyaletlerden orduya alınan askerlerle çeşitlenmiştir. Özellikle Illyricum, Hispania ve Gallia Narbonensis bölgelerinde yaşayan topluluklar, askerî nitelikleri, fiziksel dayanıklılıkları ve Roma idaresiyle erken dönemde kurdukları temaslar sayesinde kısa sürede lejyonların temel asker gücü hâline gelmiştir. Eyalet halklarının orduya entegrasyonu yalnızca niceliksel bir artış sağlamamış, aynı zamanda Roma kimliğinin yeniden tanımlanmasında da belirleyici bir unsur hâline gelmiştir. Roma kimliği, daha öncesinde esasen İtalyan kökenli yurttaşlıkla sınırlıyken, Principatus döneminde askerî hizmet yoluyla edinilebilen bir siyasal aidiyet biçimine dönüşmüştür. Orduda uzun süre hizmet eden eyalet kökenli askerler, Latin dilini, Roma yaşamını ve kültürünü öğreniyor, Roma'ya özgü disiplin normlarını içselleştiriyor, kısacası lejyon kültüründe sosyalizasyon sürecine giriyordu (Bohec, 2000). Bu kültürel içselleştirme, Roma hukukunun, idari pratiklerin, dini ritüellerinin ve günlük yaşam alışkanlıklarının da benimsenmesine zemin hazırlıyordu. Garnizon yaşamı, askeri disiplin ve castra düzeni, eyalet halklarının Roma yaşam tarzıyla doğrudan karşılaşmasını sağlayan başlıca mekânsal ortamlardı.

Lejyonların sınır bölgelerine daimi şekilde yerleştirilmesi bu dönüşümün etkilerini daha da hissedilir hale getirmiştir. Ren, Tuna, Britanya ve Suriye gibi bölgelerde konuşlanan lejyonlar, Roma'nın en önemli askerî varlıklarını oluşturmakla birlikte aynı zamanda Roma otoritesinin ve idaresinin fiilen temsil edilmesini sağlamışlardır. Bu garnizonlar yalnızca savunma hatlarını değil, aynı zamanda Roma hukukunun, vergi sisteminin, ticaret ağlarının ve kültürel etkileşimin çok geniş bir perspektif içerisinde yerel topluluklara aktarıldığı merkezlerdi. Garnizonların yanı başında gelişim gösteren canabae veya vici adı verilen yerleşim birimleri, ticaretle uğraşan sivilleri, çeşitli meslekleri temsil eden zanaatkârları, asker ailelerini ve veteran askerleri bir arada barındırıyordu (Erdkamp, 2010). Bu yerleşimler, Roma tarzı yaşamın eyaletlerde kök salmasında kritik bir rol oynarken, eyalet halkları ile Roma askerleri arasındaki temasın, kültürel aktarımın çift yönlü şekilde ilerlemesini temin ediyordu.

Süreç, yalnızca kültürel ve siyasal entegrasyonu değil, aynı zamanda imparatorluğun güvenlik stratejisini etkileyen bir karakterdedir. Roma'nın geniş sınır hatlarını korumak için yalnızca İtalyan nüfusa güvenmesini beklemek mümkün değildir. Eyalet halklarının askere alınması, sınır bölgelerinde güçlü bir toplumsal taban yaratmış, yerel halkın Roma'ya bağlılığı askerî hizmet aracılığıyla pekiştirilmiştir. Bir eyalet halkının Roma ordusunda düzenli olarak temsil edilmesi, o bölgenin imparatorluk içindeki konumunu güçlendirmiş ve uzun erimli sadakatini teşvik etmiştir. Böylece Roma ordusu yalnızca dış tehditlere karşı bir savunma aracı olarak değil, aynı zamanda Roma'nın periferisinde sadakat üreten toplumların buluşma noktası olarak görülmüştür.

Lejyonların sosyal kaynağının dönüşümünün en dikkat çekici sonuçlarından biri, Roma İmparatorluğu'nun çok uluslu karakterinin askerî düzlemde somutlaşmasıdır. Cumhuriyet döneminin aksine Principatus döneminde “Romalı” olmak, artık sosyal bir kökene değil, siyasal bağlılığa, kültürel uyuma ve askerî hizmet ilişkisine dayanıyordu. En nihayetinde Principatus döneminde lejyonların sosyal yapısı, Roma'nın siyasal ve kültürel sınırlarını yeniden tanımlayan bir mekanizmaya dönüşmesini sağlamıştır. Eyalet halklarının orduya entegrasyonu, yalnızca asker gücü kaynağının genişletmekle sınırlı kalmamış, Roma kimliğinin yeniden inşa edilmesinde, imparatorluk bütünleşmesinin pekiştirilmesinde ve Roma egemenliğinin eyaletlerde içselleştirilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu dönüşüm, Roma İmparatorluğu'nun yüzyıllar boyunca ayakta kalmasının sağlayan en temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmelidir.

3. SONUÇ

Roma ordusunda askere alım mekanizmasının Krallık, Cumhuriyet ve Principatus dönemlerinde yaşadığı evrimsel süreç, askerî uygulamaların tarihsel gelişimini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra Roma devletinin kendisini tanımlama tarzının, siyasal iktidarın örgütlenme biçimlerinin, toplumsal hiyerarşinin ideolojik niteliğinin çok katmanlı bir gelişim süreci içerisinde geniş ölçekli yapısal dönüşümünü gözler önüne sermektedir. Bu nedenle askere alım ve ordu, Roma tarih yazımında sıradan bir bağlam olarak algılanmamalıdır. Bunun yerine Roma devletinin bütün sosyal dokusunu şekillendiren kurucu unsurlardan biri olarak görülmelidir. Bu çalışma, askere alım sisteminin üç dönem boyunca geçirdiği değişimi yalnızca askerî organizasyon açısından değil, aynı zamanda Roma toplumunun siyasal antropolojisi, toplumsal tabakalaşması, ekonomik dönüşümü ve devlet otoritesinin kurumsallaşması açısından ele alarak geniş bir analitik çerçeve içerisinde sunmayı amaçlamaktadır.

Krallık döneminde askere alımın temel özelliği, savaş yükümlülüğünün toplumsal aidiyet ile ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş olmasıdır. Tribus, curia ve gens gibi erken dönem topluluk bağları, askerlik hizmetinin yalnızca savunma amaçlı bir milis yapılanması olmadığını gösterir. Dolayısıyla söz konusu unsurlar topluluğun siyasallaşma sürecinin bir göstergesi olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Söz gelimi; Servius Tullius'a atfedilen centuria düzeni, ekonomik gücü siyasal temsil ile ilişkilendirerek Roma toplumundaki üretim ilişkileriyle siyasal katılım arasındaki bağı vurgulamaktadır. Varsıl sınıflara siyasal örgütlenme üzerinde daha fazla ağırlık verilirken, ordu organizasyonu toplumsal eşitsizlikleri askerî düzen içinde meşrulaştıran bir aygıt haline gelmiştir. Krallık döneminin askerî sistemi, Roma devletinin erken dönem siyasal mimarisinin bir yansıması olmanın ötesinde, ileriki dönemlerde kullanılacak olan pragmatik anlayışın ilk biçimlerini meydana getirmiştir. Böylece askerî örgütlenme, Roma'nın hem toplumsal hem siyasal kurumsallaşmasının erken dönemdeki belirleyici öğeleri olmuştur.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise askere alım mekanizması, Roma'nın savaş coğrafyasının genişlemesi, uzun süreli mücadeleler ve mülk sahibi küçük çiftçi sınıfının ekonomik kırılganlıkları gibi etkenler sebebiyle yapısal bir krize doğru sürüklenmiştir. Tarım temelli ekonomik yapı, askerlik yükümlülüğüyle sürdürülebilirliğini kaybetmiştir. Özellikle İkinci Pön Savaşı sonrası kırsal nüfusun yoksullaşması, dilectus'un geleneksel asker kaynağını çarpıcı biçimde daraltmıştır. Bu süreç, Gracchus kardeşlerin reform girişimlerini tetiklemiş, toprak kaybının yarattığı toplumsal çöküş siyasi bir kriz halini alarak tartışmaların odağına oturmuştur. Roma, genişleyen savaş alanlarında sürekli asker ihtiyacıyla karşı karşıya kalırken, askere alım sisteminin sınırlarına ulaşılması devlet yapısını derinden sarsmıştır. Bu noktada Roma toplumunun ekonomik sürdürülebilirliği, siyasal istikrarı ve toplumsal bütünlüğü tehdit edici yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu kriz ortamında Marius tarafından yürütülen reformlar Roma tarihinin seyrini değiştiren köklü bir dönüşüm noktası yaratmıştır. Bu bağlamda mülkiyet şartının dikkate alınmaması, capite censi'nin orduya katılması ve teçhizatın standart hale getirilmesi ilk akla gelen örneklerdir. Söz gelimi teçhizatın devlet tarafından finanse edilmesiyle artık ordunun toplumsal bileşimi radikal biçimde değişmiştir. Bir bütün olarak düzenlemeler sayesinde Roma ordusu, homojen bir milis gücü olmaktan sıyrılarak profesyonelleşmiş, uzun süreler askerî hizmette kalmaya yatkın bir asker topluluğuna dönüşmüştür. Ancak bu dönüşüm, beklendiği üzere yalnızca askerî verimliliği artırmamış, aynı zamanda siyasal iktidarın doğasını da yeniden şekillendirmiştir. Askerlerin sadakati, artık devletten ziyade, kendilerini donatan, maaşlarını ödeyen, emeklilik sonrasında daha iyi yaşam koşulları vaat eden komutanlara kaymıştır. Böylece askerî güç, bireysel liderlerin siyasi hırslarının bir aracı

haline gelmiştir. Nitekim; Sulla, Pompeius ve Caesar gibi isimler aracılığıyla Roma iç savaşların girdabına sürüklenmiştir. Bu sebeple Marius reformları, bir yandan orduyu güçlendirirken, diğer yandan Cumhuriyet'in siyasal zeminini aşındıran kurumsal bir kırılma süreci yaratmıştır.

Cumhuriyet'in çöküşünün ardından Principatus döneminin başlatıcısı olarak Augustus, derinleşen askerî-siyasal krizi ortadan kaldırmak üzere devleti ciddi bir restorasyon sürecine sokmuştur. Orduyu ve askere alım mekanizmalarını düzenleyerek imparatorluk rejiminin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Aerarium militare'nin kurulması, maaşların merkezî bir hazineye ödenmesi, hizmet sürelerinin standartlaşması ve terhis tazminatlarının garanti altına alınması; askerî sadakatin bireysel komutanlardan imparatorluk makamına yönlendirilmesi, tasarlanmış bilinçli bir programın parçalarıdır. Augustus ordusunu sadece rasyonelleştirmemiş, onu imparatorluk ideolojisinin taşıyıcısı, hatta eyaletlerde Roma'nın güvenilir temsilcisi haline getirmiştir. Böylelikle diğer düzenlemeleriyle birlikte devasa bir güce dönüşen Roma askeriyesinin arkasındaki kilit isim olmuştur. Kendisinden sonra gelen ardılları tarafından da örnek alınması sayesinde Principatus döneminde ordu ve askere alım sistemi büyük ölçüde Roma devletinin sürekliliğini ve istikrarını garanti altına alan bir yapıya evrilmiştir.

Bu bağlamda Roma ordusunun üç dönem boyunca geçirdiği dönüşüm, Roma devletinin kurumsal aklının, ideolojik yönelimlerinin ve toplumsal mühendislik potansiyelinin tarihsel süreklilik ve kopuşları dikkate alınarak eş zamanlı bir şekilde görünür kılındığı bir süreci içermektedir. Krallık döneminde askere alım toplumsal hiyerarşiyi meşrulaştıran bir araç iken; Cumhuriyet döneminde siyasal otoritenin parçalanmasının doğrudan katalizörü haline gelmiştir. Principatus döneminde gelindiğinde ise imparatorluk otoritesini kurumsallaştıran ve merkezi gücü güvence altına alan bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Roma devletinin siyasal, toplumsal ve ekonomik evrimi bu üç dönem boyunca temelde ordunun yapısı ve askere alım mekanizmasının doğası üzerinden okunabilir. Zira her dönüşüm, Roma'nın hangi toplumsal kesimi siyasal topluluğun merkezine aldığı, hangi kesimleri dışladığı, toplumsal aidiyeti hangi temeller üzerinde yeniden tanımladığı ve iktidarı hangi meşruiyet çerçevesi üzerinden gerekçelendirdiği sorularına doğrudan yanıt vermektedir.

Roma'nın siyasi istikrarı, toplumsal düzeni, ekonomik işleyişi ve ideolojik kimliği ordunun nasıl örgütlendiği, askerlerin kimlerden seçildiği ve askerî sadakatin kime yöneltildiğiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle Roma ordusundaki askere alım uygulamaları, Roma tarihini anlamak için yalnızca yardımcı bir kavram değildir. Aynı zamanda Roma'nın toplumsal ve siyasal mantığını şekillendiren kurucu unsurlardır. Bu nedenle Roma tarih yazımının merkezinde durulması gereken başlıca konular arasında askere alım sistemi ve ordunun yapısı gelmelidir. Dolayısıyla Roma ordusunda askere alım pratiklerinin ve ordu yapısının incelenmesi, Roma'nın bir şehir-devletinden dünya imparatorluğuna dönüşümünü açıklayan teorik ve tarihsel çerçevelerden birini sunmaktadır.

REFERENCES

- Atlan, S. (2018). *Roma Tarihinin Ana Hatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bohec, Y. L. (2000). *Imperial Roman Army*. Routledge.
- Brunt, P. A. (1988). *The Fall Of The Roman Republic and Related Essays*. New York: Clarendon Press.
- Connolly, P. (1998). *Greece and Rome At War*. London: Greenhill Books.
- Cornell, T. J. (1995). *The Beginnings of Rome*. New York: Routledge.

- Cowan, R. (2017). *Roman Legionary 109–58 BC: The Age of Marius, Sulla and Pompey the Great* (Warrior, 182). Osprey Publishing.
- Eck, W. (2007). *The Age of Augustus* (Blackwell Ancient Lives) . Wiley-Blackwell.
- Erdkamp, P. (2010). *A Companion to the Roman Army* (Blackwell Companions to the Ancient World). Wiley-Blackwell.
- Fields, N. F. (2012). *Roman Republican Legionary 298–105 BC* (Warrior, 162) . Osprey Publishing.
- Goldsworthy, A. K. (2011). *The Complete Roman Army* (The Complete Series). Thames & Hudson.
- Keaveney, A. (2007). *The Army in the Roman Revolution*. Routledge.
- Keppie, L. J. (1998). *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire*. University of Oklahoma Press.
- Lintott, A. (1999). *The Constitution of the Roman Republic*. Oup.
- Matthew, C. A. (2010). *On the Wings of Eagles: The Reforms of Gaius Marius and the Creation of Rome's First Professional Soldiers*. Cambridge Scholars Publishing.
- Santosuosso, A. (2003). *Storming The Heavens: Soldiers, Emperors, And Civilians In The Roman Empire* (History and Warfare). Routledge.
- Sekunda, N. (1995). *Early Roman Armies*. Osprey Publishing (UK).
- Southern, P. S. (2007). *The Roman Army: A Social and Institutional History*. Oxford University Press.
- Tekin, O. (2016). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Webster, G. (1985). *Imperial Roman Army*. Barnes & Noble Imports